

glavnih političkih struja, što je ujedno značilo i drukčiji pristup nacionalnom pitanju. Sporazum je donio provizorno rješenje, kojim nisu točno određeni konačni opseg i kompetencije unutarnjih sastavnica Kraljevine. Na više je mjesta u knjizi Boban argumentirano odbacivao optužbe pojedinih srpskih povjesničara i publicista koji su Mačeka označivali kao rigidnoga hrvatskog nacionalista i srbofoba. Dovoljno je bilo ukazati na činjenicu da vodstvo HSS-a u svojoj praktičnoj politici nije u Sporazumu odstupilo od jugoslavenske linije. S druge pak strane valja uzeti u obzir vrijeme i okolnosti u kojima je prvi put izdana ova knjiga. Stoga se može nedvojbeno utvrditi da Boban nije bio apologet ni Mačeka ni Banovine Hrvatske, nego je savjesno sagledao što je pokretalo preuređenje Kraljevine Jugoslavije i na koji je način HSS pridonio hrvatskim nastojanjima u pokušajima ostvarivanja ravnopravnosti.

Sve u svemu, Boban je svojim opusom zadužio hrvatsku historiografiju. Možemo samo parafrazirati nekadašnje hrvatske emigrante iz kruga oko Bogdana Radice koji su za njega 1960-ih zapisali da je mladi autor koji piše izvrsna djela. Razvitak njegove karijere potvrdio je tu tvrdnju. Novo je izdanje skladno uređeno po standardima boljih izdavačkih kuća, opremljeno ilustrativnim materijalima, a na kraju donosi pouzdano kazalo imena.

Stjepan Matković

Mario Stipančević, *Redarstveni bestijarij. Portreti međuratnih upravitelja zagrebačke policije* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2022), 363 str.

Knjiga Marija Stipančevića *Redarstveni bestijarij. Portreti međuratnih upravitelja zagrebačke policije* sastoji se od ukupno šest portreta ključnih osoba međuratnoga zagrebačkog redarstva, prikazanih i objašnjenih u složenim kontekstima hrvatske/jugoslavenske povijesti prve polovine prošloga stoljeća. Knjiga je podijeljena u jedanaest poglavlja: „Slaganje mozaika” (str. 11–14), „Zemlja koju je bilo teško voljeti” (str. 15–22), „Čuvari zagrebačke vlasti” (str. 23–28), „Duhovno nomadstvo Ljudevita Zimpermana” (str. 29–66), „Poslušnik karađorđevićevskog režima Franjo Urbany” (str. 67–100), „Vampir iz Petrinjske”. Obris portreta Janka Bedekovića” (str. 101–156), „Bedekovićeva ‘pomoćna četa’ Mlada Jugoslavija” (str. 157–178), „Stranputice ‘Joje’ Vragovića” (str. 179–208), „Sva lica Stanoja Mihaldžića” (str. 209–270), „Tragom Rikarda Vikerta” (str. 271–304) i „Krugovi na vodi (jer sve je već jednom bilo)” (str. 305–308). Na kraju knjige nalazi se popis arhivskih i mrežnih izvora, korištenoga tiska i literature, popis slikovnih priloga, kazalo osobnih imena, sažetak na engleskom jeziku i bilješka o autoru.

Stipančević je dosad objavio tri knjige, od kojih vrijedi istaknuti *Neznani svijet Emila Laszowskog* (Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, 2014.) te

U predasima Velikoga rata: postkarte Stjepana Sertića 1915. – 1918. u suautorstvu s kolegom Hrvojem Gržinom (Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, 2019.). Ove je godine, također u suautorstvu s H. Gržinom i u izdanju Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu, objavio knjigu *Student na bojištu: dnevnički i fotografski zapisi Radovana Švrljuge 1916. – 1918.* Prvenstveno, ali ne i isključivo, Stipančević je istraživački usmjeren na teme iz prve polovine XX. stoljeća. U svojoj novoj knjizi, *Redarstveni bestijarij. Portreti međuratnih upravitelja zagrebačke policije*, odlučio se na portretiranje glavnih protagonista represivnoga aparata u Zagrebu u politički naelektriziranom i složenom jugoslavenkom međuraću. Riječ je o temi koja je dosad promatrana uglavnom iz opće perspektive političke povijesti Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca / Jugoslavije. Stoga je odluka da se prikažu i objasne osobe koje su bile neposredni izvršitelji zadataka centara političke moći bila iznimno hrabra, ali i zahtjevna.

U uvodnom dijelu knjige, „Slaganje mozaika”, autor piše o poticajima za pisanje studije o međuratnim upraviteljima zagrebačke policije. Pritom izdva-ja knjigu novinara i publicista Josipa Horvata *Hrvatski panoptikum* (1982.), u kojoj ovaj neposredni svjedok događaja i osoba iz međuraća veliki prostor posvećuje Janku Bedekoviću, simbolu zagrebačkoga redarstva između dva svjetska rata. Naglašava da u hrvatskoj historiografiji, unatoč relativno čestom spomenu „zloglasnoga Bedekovića” i policijskoga aparata u vrijeme Šestosiječanjske diktature, nedostaju ozbiljne i znanstveno utemeljene studije o tom fenomenu. Pritom se podjednako referira na deficitarna istraživanja kako čelnih ljudi represivnoga aparata tako i međuratnoga zagrebačkog redarstva u cjelini. Stipančević je prije objavio radove o međuratnim upraviteljima zagrebačke policije (J. Bedeković, J. Vragović, F. Urbany, R. Vikert) u raznim časopisima i publikacijama (Časopis za suvremenu povijest, *Gordogan*). Rad o Bedekoviću naknadno je proširen i dopunjen, a u knjigu je uvršten i prije objavljen članak (*Arhivski vjesnik*) o Mladoj Jugoslaviji, terorističkoj podružnici zagrebačke policije. Tim portretima čelnih ljudi zagrebačkoga redarstva dodani su i potpuno novi i dosad neobjavljeni prilozi o Lj. Zimpermannu i S. Mihaldžiću. Na kraju uvodnoga poglavlja autor je objasnio i naslov knjige. Dajući nekoliko definicija riječi „bestijarij” u hrvatskom jeziku, Stipančević smatra da je, s obzirom na kontekst i karakter likova predočenih u ovoj knjizi, njegovu poimanju uloge i značenja navedenih upravitelja najbliži onoj o „nedovršenim kipovima (stvarnim ili imaginarnim životinjama, op. a.) postavljениm uz pohabane reljefe našega razumijevanja prošlosti”.

U poglavlju „Zemlja koju je bilo teško voljeti” autor daje širi politički i društveni kontekst unutar kojega se odvijala priča o zagrebačkim redarstvenim upraviteljima. Riječ je zapravo o sintezi hrvatskoga/jugoslavenkoga međuraća, s naglaskom na djelovanje vlasti prema tada gorućim problemima u državi. U idućem poglavlju, „Čuvari zagrebačke vlasti”, autor nas vodi kroz povijest Zagreba od ujedinjenja grada 1850. do prvih godina nakon Velikoga rata (1914. – 1918.) te nas sažetim opisom razvoja redarstvene službe u tom razdoblju dovodi do portretiranja prvoga upravitelja zagrebačke policije, Ljudevita Zimpermanna.

O njemu autor piše u poglavlju „Duhovno nomadstvo Ljudevita Zimpermana”. Iako je na čelu zagrebačkoga redarstva bio relativno kratko, „slučaj Zimpermann” iznimno je znakovit. Stipančević opisuje njegov životni i profesionalni put od rodnoga Senja, studija prava u Zagrebu, pa preko službe civilnoga povjerenika i učitelja policijskoga prava u okupiranom Beogradu tijekom Prvoga svjetskog rata do preuzimanja dužnosti prvoga zagrebačkog policajca. Unatoč brojnim zaslugama vezanim uz organizaciju redarstvene službe i preseljenju raštrkanih uprava u središnju zgradu u Petrinjskoj ulici, autor objašnjava da je Zimpermann, uplećući se u mutne poslove vezane uz izdavanje putovnica, na kraju pao kao sitni kriminalac. Tijekom Drugoga svjetskog rata stavio se na raspolaganje novim vlastima te je sudjelovao u propagandi ustaškoga režima. Nakon rata osuđen je i likvidiran prema odlukama novih, komunističkih vlasti.

Njegovim nasljednikom na čelu zagrebačkoga redarstva autor se bavi u poglavlju „Poslušnik karadorđevićevskog režima Franjo Urbany”. Ovaj rođeni Zagrepčanin, nećak gradonačelnika Janka Holjca i sin prisjednika Stola sedmorice, vrhovnoga sudišta u Hrvatskoj i Slavoniji, jednostavno je bio predodređen za uspješnu službeničku karijeru. Ipak, njegovi počeci nisu sugerirali da bi mu život mogao ići u tom pravcu. Sudjelovanje u spaljivanju mađarske zastave 1895. prilikom dolaska cara i kralja Franje Josipa u Zagreb samo je privremeno zaustavilo njegovo školovanje. Nakon završenoga studija prava Urbany počinje raditi u Kraljevskom državnom odvjetništvu, a tijekom rata u protuobavještajnoj službi zaduženoj za „istraživanje tragova velikosrpske propagande”. Tijekom Velikoga rata ta je služba s Urbanyjem na čelu izvodila i razne premetačine u Srbiji, pa tako i stanova Jovana Skerlića i Nikole Pašića. To mu, međutim, nije uzeto za zlo prilikom postavljanja na mjesto načelnika redarstvenoga ravnateljstva u Zagrebu 1921. godine. Autor to objašnjava činjenicom da je nova država (Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca) bila u upravno-pravnom smislu obilježena partikularizmima i različitim pravnim sustavima, pa su novim vlastima upravo ti „stari” kadrovi iz bivše države bili potrebni za izgradnju novoga sustava. Kako dalje pokazuje, Urbany je vratio uslugu beogradskim vlastima. Naime, upravo je on bio odabran za provođenje represije protiv Radićeve Hrvatske republikanske seljačke stranke i Komunističke partije Jugoslavije, ograničavanje slobode govora, javnoga okupljanja i drugih djelovanja koja su bila u suprotnosti s tada već proklamiranim zakonima. Stipančević objašnjava i ustrojstvo redarstvenoga ravnateljstva u vrijeme Urbanyjeva načelništva, navodeći da su se najvjerojatnije upravo u njegovo doba svi policijski odjeli konačno preselili u Petrinjsku 18. Objavljajući sve zaoštreniju političku situaciju u zemlji i obračun vlasti s republikancima i komunistima, autor pretpostavlja da je kralju za obračun s protivnicima režima na čelu zagrebačke policije trebala osoba radikalnija od Franje Urbanya. U tome pronalazi i razloge njegova iznenadnoga odlaska s te funkcije. Za razliku od svojega prethodnika Zimpermana, Urbany se nije kompromitirao u vrijeme Drugoga svjetskog rata, a nije imao problema ni s novom komunističkom vlasti nakon 1945., te umire u Zagrebu 1951. godine.

Svakako najintrigantnije poglavlje i „nosivo tkivo” čitave knjige jest ono o načelniku zagrebačke policije koji je s vremenom postao sinonim za međuratnu represiju u Zagrebu. Riječ je, dakako, o Janku Bedekoviću, o kojem autor piše u poglavlju „Vampir iz Petrinjske”. Obris portreta Janka Bedekovića”.

Bedekovićev životni put doslovce počinje na željezničkom kolodvoru, i to onom zaprešićkom 1884., a završava pedesetak godina poslije u jednoj od zagrebačkih bolnica. Unutar toga vremenskog raspona krije se život koji na svojevrsan način apstrahira čitavo međuratno razdoblje jugoslavenske države, osobito ono Šestosiječanjske diktature. Autor Bedekovića opisuje kao inteligentnoga sadista iznimnih socijalnih vještina, sa znatnom greškom u etičko-moralnom dijelu karaktera. S pravom konstatira poražavajuću činjenicu da o tom ključnom protagonistu terora i represije u Zagrebu i šire nije napisana nijedna veća studija, iako su o njemu pisali brojni suvremenici. Autoru je svakako najbliži publicist i novinar J. Horvat, koji je dao sjajan psihološki profil Bedekovićeve ličnosti u njegovim „afirmativnim” godinama. Stipančević prikazuje rodoslovlje obitelji Bedeković, školovanje i mladost glavnoga protagonista. Predtekst ovoj priči o Bedekoviću svakako je biografska bilješka o njegovu uzoru, upravitelju lepoglavske kaznionice Josipu Šabanu. Taj, kako ga je jedan kažnjenik nazvao, „lepoglavski vampir” baštiniio je sve one karakteristike koje će se poslije pripisivati Bedekoviću: nasilje, bezobzirnost i sadizam. Autor opisuje Bedekovićev prvi mandat na čelu zagrebačkoga redarstva i vezuje ga uz uhićenje Stjepana Radića nakon povratka iz Moskve. U drugom dijelu analizira njegov drugi, još nasilniji i svakako vremenski duži mandat prvoga zagrebačkog policajca u vrijeme diktature kralja Aleksandra. Ranih tridesetih godina do izražaja je došla sva brutalnost i sirovost Bedekovića prema političkim protivnicima. U „Bedekovićevo doba” stradali su mnogi pripadnici ustaškoga, komunističkoga i seljačkoga pokreta, ali i svi protivnici režima proklamiranog 6. siječnja 1929. Među najpoznatijim žrtvama toga doba su Stipe Javor, Marko Hranilović, Matija Soldin, Ivan Bernardić, sekretari SKOJ-a i mnogi drugi. Autor opisuje metode mučenja koje je Bedekovićevo policija koristila u to doba, a koja je zagrebačkom redarstvenom središtu u Petrinjskoj 18 donijela neslavni epitet preslike beogradske Glavnjače. Velika je odlika Stipančevićeva pisanja što nikad ne gubi osjećaj za kontekst, kako politički tako i onaj društveni. Naime, pišući o Bedekoviću, autor daje sjajnu sintezu jugoslavenske povijesti toga vremena, u kojoj su mnogi pojedinci bili uhvaćeni „u mrežu” ondašnjega političkog sustava. Tako nam opisuje život i ulogu kontroverznoga Manka Gagliardija, koji je u političkom životu onoga vremena igrao višestruku ulogu raznih nižerazrednih policijskih agenata koji su obavljali „prljave poslove” za svojega šefa i nalogodavca. Na taj način priče se granaju u više smjerova, a sve ih povezuje središnji lik koji je vješto, da parafraziram autora, inteligencijom i ugodnom vanjštinom zaogrnuo svoje patološko nasilništvo.

Sastavni dio, iako odijeljen u novom poglavlju „Bedekovićevo ‘pomoćna četa’ Mlada Jugoslavija”, priča je o organizaciji Mlada Jugoslavija. Autor konstatira da je, poput Bedekovića, i o toj organizaciji objavljeno nedovoljno

preciznih podataka. Kako naslov poglavlja sugerira, riječ je o organizaciji koja je bila „produžena ruka” zagrebačke policije i koja je s pozicija radikalnoga jugoslavenskog nacionalizma služila za obračun režima s političkim neprijateljima. Autor objašnjava njezin ustroj, veze s policijom, rasprostranjenost, njezin publicistički rad itd. Sjajno je prikazao način njezina nasilničkoga djelovanja, u kojem su glavni batinaši bili razni hohštapleri, prokazivači i opskurne uhode. To je udruženje nastalo iznudama, pritiscima i zastrašivanjem bivše haesesovske mladeži nakon uspostave Šestosiječanjske diktature 1931., a ugašeno je 1936. godine. Djelovalo je, dakle, u doba najvećega režimskog nasilja protiv političkih protivnika monarhije.

U idućem poglavlju – „Stranputice ‘Joje’ Vragovića” – autor daje portret novoga načelnika zagrebačkoga redarstva. Napominje da je policijska služba Josipu Vragoviću jednostavno bila suđena. Već je početkom Prvoga svjetskog rata 1914. dodijeljen na službu zagrebačkom redarstvenom povjereništvu, gdje je ostao i tijekom prijelomnoga razdoblja i uspostave nove državne zajednice. Na čelo zagrebačkoga redarstva došao je krajem 1928., u nemirno doba nakon atentata i smrti S. Radića te nasilnih komunističkih demonstracija prilikom kojih je dvaput uhitio Josipa Broza, poslije prvoga čovjeka Partije. Zanimljivo je da je Vragović došao na čelno mjesto zagrebačkoga redarstva nakon odlaska Janka Bedekovića, a početkom 1929. dekretom je razriješen dužnosti, na koju je ponovno vraćen zloglasni Bedeković. Na čelo zagrebačke policije opet će se u dva navrata vratiti u drugoj polovini 30-ih godina. Razloge za tu kombinatoriku autor vidi u činjenici da je bio solidan, režimu odan i, za razliku od Bedekovića, ne previše nasilan službenik, spreman staviti se na raspolaganje beogradskom režimu kad god on to od njega zatraži. Usporedo s opisom lika i djela „Joje” Vragovića autor nam daje zanimljive opise njegovih najbližih suradnika, od kojih su Vladimir Vinek „Tank” i Miodrag Đorđević „Miha” najživopisniji. Vragović se prilagodio i novom ustaškom režimu te je u vrijeme Drugoga svjetskog rata obnašao razne dužnosti, od „staroga radnog mjesta” ravnatelja redarstva za grad Zagreb do pomoćnika ravnatelja RAVSIGUR-a. Upravo će ga zbog tih funkcija komunističke vlasti nakon rata osuditi najprije na smrtnu kaznu, a onda na 20-godišnje robijanje, desetogodišnji gubitak političkih i građanskih prava te konfiskaciju imovine. Autor pokušava objasniti kako je Vragović izmaknuo smrtnoj kazni te zaključuje da o pravim razlozima možemo samo nagađati.

U poglavlju „Sva lica Stanoja Mihaldžića” autor prvi put u hrvatskoj historiografiji daje kritički osvrt na osobu Stanoja Mihaldžića, o kojemu se uglavnom pisalo s pozicija koje je obnašao u vrijeme Sporazuma Cvetković-Maček i Banovine Hrvatske. Čitateljima će stoga biti iznimno zanimljivo upoznati Mihaldžića u doba kad je bio prvi zagrebački policajac i u vrijeme turbulentnih događanja uoči početka rata, kad je igrao važnu ulogu u obavještajnom životu jugoslavenske zajednice. Stipančević u uvodnom dijelu objašnjava veliku ulogu njegova strica Stevana, paroha i izrazitoga srpskog nacionalista, Mihaldžićev ratni put jugoslavenskoga dobrovoljca, studij prava u Zagrebu te njegove policijske početke u Novom Sadu i Subotici. Objasnjava da je poslan

u Vojvodinu da bi modernizirao tamošnju policiju, ali i radio na sprečavanju mađarske špijunaže. Naglasak je stavio na njegove godine provedene u Zagrebu na čelu zagrebačkoga redarstva i upravo u toj analizi nastoji demistificirati osobu Stanoja Mihaldžića te upoznati čitatelja s Mihaldžićem koji je nastavio Bedekovićeve metode brutalnoga i nečovječnoga obračuna s političkim protivnicima. Autor zato Mihaldžića smatra samo „bolje upakiranim Bedekovićem”. Iako osobno nije sudjelovao u batinanju i mučenju zatvorenika, Mihaldžić je politiku diktatorskoga režima vrlo jasno i bespogovorno slijedio i primjenjivao u praksi. Okružio se ljudima koji su taj „prljavi posao” obavljali za njega, pa njima autor, što je osobita vrijednost i konstanta u knjizi, daje zasluženo mjesto. Stipančević također ocjenjuje Mihaldžića kao osobu iznimne političke inteligencije i socijalne snalažljivosti, što smatra nužnim preduvjetom da se u drugoj polovini tridesetih vine iz policijske stolice u bansku i ministarsku fotelju. Razdoblje njegova rada pred rat autor objašnjava ulogom u protuobavještajnom radu u jedinici „O odjel”, gdje se istaknuo kao jedan od najvećih simpatizera britanske politike i brana daljnjem njemačkom utjecaju u Kraljevini Jugoslaviji. Tim više je, smatra autor, zagonetnija njegova ratna i poslijeratna sudbina, odnosno činjenica da se uspio spasiti bez težih posljedica 1941. i 1945. godine. Autor zaključuje konstatacijom da se nada da prava istina neće ostati zauvijek zamagljena te da će se naći odgovor i na to pitanje.

Posljednje poglavlje obrađuje osobu zadnjega upravitelja zagrebačke policije i nosi naslov „Tragom Rikarda Vikerta”. Autor konstatira da je od svih međuratnih upravitelja zagrebačkoga redarstva Vikert najmanje poznat historiografskoj javnosti. Objašnjavajući njegovu ulogu u represivnom djelovanju protiv političkih protivnika režima, osobito hrvatskih nacionalista i komunisti, spominje da je Vikert odmah nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske postao jednim od najtraženijih državnih neprijatelja novouspostavljenoga ustaškog režima. Unatoč nekim pozitivnim potezima, kao što je bila njegova humanitarna djelatnost u Banjoj Luci, autor smatra da je Vikert bio okorjeli karijerist koji je bespogovorno provodio naredbe odaslane iz središta moći, bilo da je riječ o Beogradu ili Zagrebu u vrijeme Banovine Hrvatske.

Zaključno možemo reći sljedeće. Naslov, naime, ponekad može i zavarati. Iako je ključna riječ u naslovu ove knjige *portreti*, dakle prikazi određenih osoba s fizičkim obilježjima i psihičkim izrazom, svojstveni prije svega umjetničkom izražavanju, pred nama je gusto pisana knjiga o gradu, represivnom aparatu, državama koje se stvaraju, formiraju i nestaju, o ljudima s margine i ključnim protagonistima političkoga i društvenoga života. Pa ipak, premda pišući portrete daje i sliku Zagreba između dva svjetska rata, Mario Stipančević u svojoj knjizi ipak pruža drugu perspektivu grada, onu o kojoj se dosad samo govorilo, ali, nažalost, slabo pisalo. Sve ono o čemu smo dosad čitali i prepoznavali u literaturi i što se odnosilo na političke prilike u karadorđevićovskoj Jugoslaviji, a da je pritom bilo vezano uz politiku centralizma i unitarizma, sad je dobilo svoj zrcalni odraz u portretima nositelja toga represivnog aparata, u vodećim zagrebačkim policajcima.

Drugim riječima, hrvatska međuratna povijest, ili barem jedan njezin dio, dobila je svoje lice, ali i brutalno naličje. U objašnjenju naslova priklonio bih se onom tumačenju koje bestijarij objašnjava kao reljefne portrete na nekim zamišljenim portalima hrvatske povijesti. Sličnost s *Hrvatskim panoptikumom* J. Horvata, koji je očito autoru bio uzor za pisanje ove studije, vidljiva je u načinu kako Stipančević kleše reljefe ključnih protagonista zagrebačkoga redarstvenog života.

Ako samo zavirimo u kazalo na kraju knjige, na ovih tristotinjak stranica teksta protežu se gotovo sve najvažnije ličnosti hrvatske povijesti prve polovine XX. stoljeća, od književnika Miroslava Krleže, novinara, književnika i publicista Ilije Jakovljevića, slikara Krste Hegedušića pa sve do ministara, banova i, konačno, samoga kralja. Kao da se čitava hrvatska moderna povijest skupila u ovo ukoričeno izdanje u kojem imaginarna životinja s ljudskim obličjem proždire svoje protagoniste. Čitajući ovu knjigu, teško je posumnjati u tvrdnju književnika Ilije Jakovljevića da „šef policije nije mogao steći simpatije već zato što šefovi policije nikada ne stječu simpatije javnosti”. Štoviše, čitajući ove portrete zagrebačkih šefova policije iz prve polovine XX. stoljeća, sve smo udaljeniji od povezivanja empatije s djelovanjem vodećih zagrebačkih policajaca. Možda je tome krivac i sam autor, koji knjigu započinje citatom rumunjsko-francuskoga filozofa i nihilista Émila Ciorana o prostoru i porijeklu. Nakon čitanja ovih redaka, osobito portreta Janka Bedekovića ili Josipa Šabana, na pamet dolaze i neki drugi Cioranovi citati, poglavito oni vezani uz tumačenje pada: „Svatko od nas rođenjem je donio izvjesnu količinu čistoće, kojoj je bilo suđeno da se izopači u dodiru s ljudima kroz ogrješenje o samoću. Jer svatko od nas čini sve što može, samo da ne bi ostao prepušten samome sebi.” Je li to bio razlog ponašanja barem dijela zagrebačkih policijskih šefova? Strah od samoće, bez velikoga zaštitnika kojega je pružao režim, bez obzira na ideološki ili neki drugi predznak? Možda bi se na kraju ipak moglo reći da je ova knjiga više priča o ljudskim slabostima, o karakterima i moralu u prijelomnim vremenima, kad se ruše višestoljetna carstva, poslijeratni versajski poredak, kad nestaju države i društva koja su se činila vječnim. Uostalom, Stipančević posredno pokazuje da je vječna jedino ona kategorija pojedinaca, državnih službenika, činovnika, koja „mijenjajući kapute” ostaje vjerna prvom novom poslodavcu. Pišući argumentirano i na temelju brojnih izvora i literature, sjećanja suvremenika itd., autor ih smješta u kontekste kompleksnog i nimalo laganog vremena, nastojeći ih objasniti, ali ne i amnestirati. Zato Stipančević u svakom poglavlju o pojedincu o kojem piše stavlja u donji lijevi kut njegov potpis; potpis kao simbol odgovornosti, ali i biljeg ostavljen na našoj zajedničkoj povijesti. Ova je knjiga ukoričena *hrvatska Terror Háza* iz peštanske Andrassyjeve, uzbudljivo djelo s čijih stranica proviruju krvnici i žrtve, sadizam i patnja.

Neobične životne sudbine u zanimljivim vremenima... Ispričana kroz glavne likove, ova knjiga izgleda kao uglavnom *muška priča*, iako je važna i uočljiva asistencija ženskih protagonista, poput primjerice Zore Bedeković, *femme fatale* zagrebačkih policijskih upravitelja. Osim toga, svaki od ovih

likova pogodan je za filmsku obradu, pa nije čudo da su Bedekovića već utjelovili Fabijan Šovagović i Stevo Žigon, a da je „maloga nitkova” Jurja Špilera alias Geoga Šicera u hvaljenom filmu i seriji *Salaš u malom ritu* utjelovio Miodrag Radovanović.

Ostaje nam na kraju samo čestitati autoru na sjajno napisanoj knjizi. Velikoj knjizi kakvih nema mnogo u našoj historiografiji. Teška tema savladana vrhunskim stilističkim manirama. U namjeri da zahvati sve protagoniste, i one portretirane i one male bitange s ruba, „prljave” batinaše i plaćenike, autorov tekst meandrira kroz gustu rijeku fundiranih podataka. Nikad ne gubeći orijentaciju i čvrsti pravac, Stipančević ovu složenu studiju čvrstim kormilom privodi samom kraju bestijarija.

Ivica Šute

Jurij Felštinski, Mihajlo Stančev, *Treći svjetski rat? Bitka za Ukrajinu*, prijevod s engleskoga Marija Perišić (Zagreb: Stilus, 2022), 303 str.

Dvojica povjesničara, Jurij Felštinski i Mihajlo Stančev, u ovom djelu obrađuju temu rata u Ukrajini. Prvi je specijalist za rusku povijest, a drugi profesor Harkivskoga sveučilišta koji se bavi ukrajinskom poviješću. U predgovoru knjige Felštinski iscrpno politološki analizira poglavito povijest Rusije te njezine geostrateške ambicije od raspada SSSR-a, napose od 1999., kad bivši KGB, a sadašnji FSB, ekspandira u ukrajinske vojno-obavještajne krugove. Zatim vrlo detaljno obrađuje povijest ekspanzije Ruske Federacije preko ratova u Gruziji 2008., ocjenjujući da tadašnji ruski napad na Gruziju nije bio ničim izazvan. U tom je kontekstu pak naglasio da su ruska vojna moć i akcija uvijek korespondirale sa skokovima cijena nafte, ruda i minerala na svjetskim monetarnim tržištima i burzama. Autor dolazi i do 2014., kad Ruska Federacija anektira Krimski poluotok. Nadalje primjećuje da ovih suvremenih događanja u Ukrajini ne bi bilo da je cjelokupni Zapad (EU te SAD sa svojim saveznicima) pravovremeno reagirao još pri spomenutom napadu Rusije na Gruziju. Vrlo direktno konstatira i da je Rusija 24. veljače 2022. gurnula u ropotarnicu povijesti tridesetogodišnji mir Europe ostvaren nakon kraja hladnoga rata te raspada „carstva zla”. Tom je sintagmom zasigurno citirao bivšega predsjednika SAD-a Ronalda Reagana (1980. – 1988.), koji ju je izrekao 1983. u glasovitom govoru danas poznatom kao „Evil Empire Speech”. Ovdje mogu primijetiti da spomenuti autor u svojim geopolitičkim razmatranjima nije uzeo u obzir ratna događanja u bivšoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (1990. – 1999.), uzrokovana velikosrpskom agresijom na Sloveniju, Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu te na kraju Kosovo, ishodišnu točku krize bivše Jugoslavije. Na kraju predgovora Felštinski zaključuje da Vladimir Vladimirovič Putin kao čelnik Ruske Federacije ima taktički plan